

Bir Nazîre Mecmuâsı Olarak Âmid-İ Sevdâ'da Gülzâr-I Nezâir'in Macerası

Süleyman YİĞİT¹

Öz

Araştırma Makalesi

XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle eski gücünü kaybetmeye başlayan klasik Türk edebiyatı, çeşitli çevrelerde gelişen edebî muhitlerde varlığını sürdürmüştür. İbnülemin Mahmud Kemal (1871-1957) ve Ali Emîrî (1857-1924) bu devrin öne çıkan isimlerindendir. İbnülemin yaptığı konak sohbetlerinde, Ali Emîrî çıkardığı dergilerde ve Diyarbakır Kırathanesi'ndeki buluşmalarında edebî muhit oluşturmuşlardır. Ali Emîrî'nin çıkardığı dergiler, bu dönemde şairler arasında tartışma konusu olan eski-yeni şiir taraftarlığı vb. edebî konular ya da şahsî meselelerle ilgili polemiklere yer vermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu dergiler, edebiyatın icra edildiği yeni bir ortam olarak edebiyat mahfeli olmuştur. Klasik şiir geleneğini devam ettiren şairlerin nazîrelerini yayımlamasıyla da nazîre mecmuası işlevini yerine getirmiştir.

Bu çalışmada, İbnülemin ve Ali Emîrî arasında cereyan eden tartışmalar ve bunların sebepleri ile tartışma konularından biri olan *Gülzâr-ı Nezâir*'in *Âmid-i Sevdâ*'da yayımlanma sürecinde yaşananlar ortaya konulacaktır. *Âmid-i Sevdâ*'nın döneminin nazîre mecmuası olma işlevi tespit edilecektir. *Gülzâr-ı Nezâir*'deki şiirlerden önce dîvânlarda yer alan aynı redifli 6 gazel ile Ali Emîrî'nin, *Âmid-i Sevdâ* adlı gazete yayımlanırken eklediği 4 nazîre tematik incelemeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali Emîrî, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Âmid-i Sevdâ, edebî muhit, nazîre, Gülzâr-ı Nezâir.

The Adventure Of Gülzâr-I Nezâir In Âmid-İ Sevdâ As A Nazîre Mecmua

Abstract

Research Paper

The classical Turkish literature which has started to lose its old power since the second half of the 19th century, has continued to exist in the literary milieu developing in various circles. İbnülemin Mahmud Kemal (1871-1957) and Ali Emîrî (1857-1924) are two prominent figures of this period. They created a literary milieu by means of hall conversations (İbnülemin), the periodicals and meetings in Diyarbakır Coffee House (Ali Emîrî). The periodicals issued by Ali Emîrî are important in terms of including some literary topics such as the supporters of old-new poems or some polemics about personel matters. Besides, these periodicals formed new literary areas. They also performed as nazîre mecmua (anthology) by publishing nazîre of the poets who maintain the tradition of classical poetry.

In this study, the discussions between İbnülemin and Ali Emîrî and their reasons and the experiences in the publishing process of *Âmid-i Sevdâ* by *Gülzâr-ı Nezâir*. *Âmid-i Sevdâ*'s function of being the nazîre mecmua of the period will be determined. The six "olmuşsun" gazels located in the dîvâns before poems in *Gülzâr-ı Nezâir* and four nazîres appeared in the periodical of *Âmid-i Sevdâ* added by Ali Emîrî will be analyzed thematically.

Keywords: Ali Emîrî, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Âmid-i Sevdâ, literary milieu, nazîre, Gülzâr-ı Nezâir.

¹ Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, suleymanyigit16@hotmail.com.

Article Info / Makale Bilgileri

Received / Alındığı Tarih 19.04.2020

Accepted / Kabul tarihi 02.07.2020

Giriş

Türklerin İslam medeniyeti dairesine girmesiyle şekillenmeye başlayan ve XI. yüzyılda kaleme alınan eserlerle temeli atılan klasik Türk edebiyatı, Batı edebiyatı etkisinin yoğun olarak görülmeye başladığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında artık eski gücünü kaybetmiş bir edebiyattır. Edebî muhitler bu geçiş döneminde klasik Türk edebiyatı geleneğinin bir müddet daha devam etmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Klasik Türk edebiyatının başlangıcından itibaren, gelişmesinde ve yayılmasında en önemli pay, genellikle bir şahsın gayret ve özverisiyle oluşturulan edebî muhitlere aittir. Edebî muhitlerde sanata önem veren şahsiyetlerin, cömertlikleri ile sanatkârları korudukları, kaleme alınan kıymetli eserleri taltif ettikleri görülmektedir. Bu çerçevede başta padişah olmak üzere, çeşitli devlet büyüklerinin, şehzadelerin, paşaların ve beylerin çevrelerinde sanatkârları toplayarak onlara hâmilik yaptıkları bilinmektedir. Bunun yanında sanatkârların gayretleriyle kurulan şair meclisleri, çeşitli dükkânlar ve meyhaneler de birer edebî muhit görevi görmektedir (İpekten, 1996). Edebî muhitler klasik Türk edebiyatının tesirinin nispeten azaldığı XIX-XX. yüzyıllarda sayıları artarak ve biraz daha özelleşerek devam etmiştir. Bu dönemlerde şairlerin toplanma alanları arasında çay bahçeleri, pastaneler, bar-meyhaneler, lokanta ve restoranlar, oteller, matbaa ve edebiyat dergilerinin yazıhaneleri, kitabevleri, sanat galerileri ve dönemin ünlü isimlerinin evleri ve konakları sayılabilir (Anar, 2012: VII-XIV). Dönemin en önemli edebî muhitlerinden biri Encümen-i Şuarâ'dır. Toplananların tamamının şair olduğu bu topluluk geleneği reddetmeden, yeniliğe de sırt çevirmeden şiiri geliştirecek yollar aramışlardır (Özgül, 2012). Bunun yanında güçlü bir sanatkârın, güçlü bir figürün (fiziken olmasa bile) çevresinde toplanmak, görüşlerini benimsemek, benzer bir sanat anlayışı ile eserini kaleme almak, onun açtığı yoldan ilerlemek de edebî muhite delalet etmektedir. Bu çerçevede dönemlerinde güçlü birer figür olan Recaizade Mahmud Ekrem ve Muallim Naci örnek gösterilebilir. Söz konusu isimler edebiyat çevrelerinde eski ve yeni tartışmalarının güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğü yıllarda tartışmaların başat iki kutbu olmuşlar ve ortaya koydukları eserlerle takipçi kitlesi oluşturmuşlardır.

Mahfil, encümen gibi isimlerle de anılan edebî muhitlerde nazîre söylemek önemlidir. Klasik Türk edebiyatının estetik anlayışında önemli bir yere sahip olan nazîre, “ne söylendiğinden çok nasıl söylendiği önemlidir” fikrinden doğmuştur. Sanatkârlar bir beyte, bir gazele, bir mesnevîye, hatta bir hamseye nazîre kaleme almışlardır. Nazîre söylemenin/yazmanın pek çok sebebinin yanında en güzeli söyleme amacı ön plana çıkmaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Batı tesiri altına giren Türk edebiyatında nazîre, geleneği devam ettirmek isteyenlerce çok tercih edilmiştir. Dönemin sanatkârları özellikle edebî muhitlerde nazîreler söylerken, müşterek şiirler de kaleme almışlardır. Sadeddin Nüzhet Ergun müşterek

şiiirleri edebî değeri olmayan manzumeler olarak değerlendirirse de kökleri Arap edebiyatına kadar uzanan köklü bir geleneğin ürünüdürler (Aksoyak, 2017: 12,15). Ayrıca devrin ediplerini ortaya çıkarmak için önemli kaynaklardır. Bunun yanında dost meclislerinde söylenen müşterek şiiirler edebiyatın ne kadar hayatın içinde olduğunun da bir göstergesidir.

1. İbnülemin'in Konak Sohbetleri ve *Gülzâr-ı Nezâir*

XIX. yüzyılda görülen edebî muhitlerin en önemlilerinden biri İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a aittir. Konağın bir edebî muhit olması İbnülemin'in babası Mehmed Emin Paşa'ya kadar uzanmaktadır. İbnülemin henüz çocukluk yaşlarındaiken bu sohbetlere katılmaya başlamış, kendi ifadesiyle lâıykıyla anlayamadığı sözleri dinlemekten zevk-yâb olmuştur (İnal, 2013: 2627). Babasının vefatından sonra da bu geleneği sürdürmüştür. Bu yönüyle onun konağı en uzun ömürlü edebî mahfillerden biridir. Mahfile dönemin önemli âlim, şair, yazar, devlet adamı, musikişinas, üniversite hocası, hattatları katılırdı. Ahmet Hamdi Tanpınar, Hasan Ali Yücel, Mahir İz, A. Süheyl Ünver, Ali Emîrî Efendi, Faik Reşad, Kani Karaca bu isimlerden bazılarıdır (Anar, 2013: 161-165).

İbnülemin'in konağında yaptığı sohbetler ile oluşturduğu edebî muhitin bilinen ürünlerinden biri de *Gülzâr-ı Nezâir* adlı eserdir. Bilim dünyasına Nagihan Gür tarafından tanıtılan eser (2018), İbnülemin ve arkadaşlarının Tâhir Selâm'a ait bir gazelin bulabildikleri iki beytine yazdıkları nazîreleri içermektedir.² Eserin ortaya çıkış serüvenini *Gülzâr-ı Nezâir*'in giriş kısmındaki mensur bölümde İbnülemin şöyle anlatmaktadır: Hüseyin Hâşim Bey, Üsküdarlı Tal'at'dan duyduğu Tâhir Selâm Bey'e ait iki beyiti İbnülemin'e okur. Söz konusu iki beyit şöyledir:

Gül gibi pür-tarâvet olmuşsun

Reng ü bûdan 'ibâret olmuşsun

Seni ey nev-nihâl görmeyeli

Büyümüş serv-kâmet olmuşsun

İbnülemin bu beyitleri çok beğenir. Daha önce de Tâhir Selâm Bey'in gazellerini okumuş, ancak hiçbirini bu kadar güzel bulmamıştır. Gazelin devamının olmadığını öğrenen İbnülemin, Tal'at Bey'e müracaat eder. Tal'at Bey gazeli on sene önce bir mecmuada gördüğünü, ancak devamını unuttuğunu söyler. Hâşim Bey gazelin bir-iki beytini daha bulacağını vaat eder, fakat uzun süre aramasına rağmen bulamaz. Bu gazeli okuyunca zaten dertlenmiş olan İbnülemin gazelin devamının bulunmayışına daha çok üzülür. Gazelin tamamını bulacağından ümidini kesen İbnülemin, sözün kıymetini bilen dostlarına birer nazîre söyleyerek teselli bulmaya çalışır (İnal, 1a-3a). Bu gayretlerin sonunda da *Gülzâr-ı Nezâir* adlı eser ortaya çıkmıştır. İbnülemin bununla kalmayıp araştırmalarına devam etmiş olacak ki *Son Asır Türk Şairleri* adlı

²İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitaplığı, numara 3453'te bulunan *Gülzâr-ı Nezâir* adlı yazma tarafımızdan yüksek lisans semineri olarak 23.05.2016 tarihinde sunulmuştur.

eserinin Selâm maddesinde tamamına ulaştığı bu gazele yer vermiştir (Gür, 2018: 125). Ancak en güzel beyitlerinin daha önce ele geçen iki beyitten ibaret olduğuna da kanaat getirmiştir (İnal, 2002: 2139).

2. İbnülemin ve Ali Emîrî Tartışmasına Dair

Gülzâr-ı Nezâir'de yer alan şiirler Ali Emîrî tarafından hazırlanan Âmid-i Sevdâ adlı gazetenin 10 Mart 1325 (23 Mart 1909) tarihli 3. sayısında bazı değişikliklerle yayımlanmıştır. Ancak bunun İbnülemin tarafından hoş karşılandığı söylenemez. Zira İbnülemin'in *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinin Selâm maddesinde söylediğine göre Ali Emîrî anılan şiirleri yayımlamış ancak İbnülemin'den aldığını söylememiştir:

“Diyaribekrî müteveffa Ali Emirî (Efendi), zâde-i tab'ı olan

Ne herzeler yazıyor ah bir alay mecnun

'Fazilet' ehline her bir kelâmı dâğ-ı derun

*beytini tecessüm ettiren mecmualarından birine –vaki olan recası üzerine
verdiğim- bir kısım nezairi dercettiği sırada nazireleri benim
söylettiğimden ve kendine benim verdiğimden bahsetmemiştir”*(İnal, 2002: 2139).

Söz konusu şiirlerin bu şekilde yayımlanması süregelen İbnülemin-Ali Emîrî husumetinin de bir uzantısıdır. Ali Emîrî'nin söz konusu şiirleri neden İbnülemin'den habersiz yayımladığı bilinmemektedir. Derginin ikinci sayısında Tâhir Selâm'a ait “olmuşsun” redifli gazelin ilk beytini veren Ali Emîrî bir sonraki sayıda “... *matlâ'lı gazel-i belîğleri ser-levhâ-i nezâ'iri teşkil edecektir*” diye duyuru yapmıştır. Söz konusu duyuruya yeterli rağbet gösterilmediği için *Gülzâr-ı Nezâir*'deki şiirlerin gazeteye alınmış olabileceği düşünülebilir.

Mahir İz, Babanzâde Nâim Bey, Mehmet Âkif ve Adanalı Hayret Efendi ile birlikte Ali Emîrî'yi İbnülemin'in amansız hasımları arasında saymaktadır (2013: 223). İbrahim Öztürkçü, İbnülemin'in mesafeli durduğu kişiler arasında Midhat Cemal, M. Zeki Pakalın, Osman Nuri Ergin gibi isimleri de saymıştır (2018: 29). Öyle ki *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde özellikle Emîrî maddesinde Ali Emîrî'nin kusurları, zaafı hakkında pek çok ibareye yer verilmiştir. Buna örnek olarak Emîrî maddesinden alınan şu kısımlar söylenebilir:

*“Sadr-ı esbak Fuad Paşa –hâl u kâli garib, fakat erbab-ı dânişten mâdud
olan- akrabasından bir zât hakkında 'âkil desem, değil, mecnun desem
değil, âlim desem değil, câhil desem değil, elhasıl bizim ... beği ben târiften
acizim' dediği gibi ben de –eyyâm-ı sabavetimden beri tanıdığım- Emirî
Efendi merhumu hakkıyla târif ve tavsiften âcizim. Maamañih
anlayabildiğimiz kadar birkaç söz söylemeği muvafık gördüm.*

İslâm ve Osmanlı tarihine, edebiyata ve ilm-i ahval-i kütübe vâkıf olan bazan âkilâne sözler söyleyen ve yazan bu zât-ı muhterem, bazan da öyle acîb lâflar savurur, öyle garib hâller gösterir ki samîîn ve nazırîn duçar-ı hayret olurdu” (İnal, 1999: 455).

Nefsine son derece düşkün olarak tanımladığı Ali Emîrî'nin kendini överken habbeyi kubbe, katreyi derya yaptığını, başkaları söz konusu olduğunda ise deryayı katre, kubbeyi habbe gibi gösterdiğini söyler:

“Kemalât-ı şahsiyyesini isbata savaştığı zamanlar habbeyi kubbe, katreyi derya mahiyetinde gösterir, başkalarının ilminden bahse tenezzül ettiği demlerde ise deryayı katre, kubbeyi habbe suretinde ortaya koyardı. Fevkalâde magrur, hodbin ve hod-pesend olduğundan nefsinin medihde mübalâga-i müfritânede bulunurdu” (İnal, 1999: 455).

Bunun yanında Ali Emîrî'nin çeşitli yazılarından, kendini övdüğü kesitler alan İbnülemin, yer yer dipnotlar vererek adeta Ali Emîrî'nin sözleriyle alay etmiştir:

Ali Emîrî'nin “*Benim şark kitaplarındaki ihtisasıma değil sen, dünyada hiçbir kimse bana mâkis olmayacağını...*” sözlerine İbnülemin “*Şu sözü âlim olan söyler mi?*” şeklinde cevap vermiştir. Yine Ali Emîrî'nin “*Pederim beni çok severdi. Lâkin asla yüz vermezdi*” sözüne, İbnülemin “*demek ki peder efendi, vaktiyle takdir-i hâl ve keşf-i istikbal etmiş! Mevlâ rahmet eyleye...*” demiştir. Aynı şekilde Ali Emîrî'nin babasına dair söylediği “*Vefatında ‘Emirî, Emirî’ diyerek üç gün can çekiştirmiş*” şeklindeki sözlerini İbnülemin “*Baba hakkında ne kadar nazik ve nezih bir tabir!*” diyerek üstü kapalı şekilde eleştirmiştir. Yazının devamında “*...gidip yazımla olan levhalardan bir levha getirip göğsü üstüne koyunca teslim-i ruh etmiş*” diyen Ali Emîrî'yi “*Galiba yazının letafet ve nefasetine dayanamamış!*” diyerek alaya almıştır (İnal, 1999: 456).³ Bunlara ek olarak kendisi hakkında yazı yazanlara çeşitli mecmualarda çok ağır cevaplar veren Ali Emîrî'nin bu tutumu İbnülemin tarafından “*...kabilinden –huzur-ı ammede değil, تنها köşelerde bile tefevvüh edilemeyecek derecede müstehcen- saçmalar saçmıştı.*” sözleriyle yerilmiştir. Ayrıca İbnülemin, Ali Emîrî'nin sözlerinin saçma, manasız, boş sözler anlamına gelen türrehat olduğunu söylemiş ve “*kelâmından olur malûm kişinin mikdarı*” mısraını okumaktan başka çare görmemiştir (İnal, 1999: 459).⁴

İbnülemin, *Divân-ı Yahyâ*'yı kaleme aldıktan sonra aralarındaki eski dostluğa rağmen Ali Emîrî'nin kendisine karşı yazmadığı, yazdırmadığı ve söylemediği,

³ İbnülemin, Mithat Cemal Kuntay'ın kendisine karşı yazdığı bir yazıya verdiği cevapta, *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde Ali Emîrî için yazdıklarını -özellikle *oturak* ve *amel* fıkralarını kastederek- “*ilim nâmına değil, sırf latife olarak söylediğini*” dile getirmiştir (Gürlek, 2017: 303-304).

⁴ İbnülemin *Son Sadrazamlar* adlı eserinde Ahmed İzzet Paşa hakkında bilgi verirken adını andığı Ali Emîrî'den alaylı bir dille bahsetmeye devam etmiştir (İnal, 1982: 2016-2017). Bunun yanında İbrahim Öztürkçü tarafından yayıma hazırlanan *İbnülemin'in Rüyaları* adlı eserde Ali Emîrî'nin Deli Emîrî diye anıldığı görülmektedir (2018: 100).

söyletmediği söz kalmadığını dile getirmiştir.⁵ Yine Ali Emîrî'nin *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nı çıkarma amacının küskün olduğu kişiler hakkında –haklı haksız- saldırılarda bulunmak olduğunu ifade etmiştir. Tam da bu sebepten en edibâne ve nazikâne hitabı “eşek, köpek, alçak, çirk-âb” gibi kelimelerden ibaret olan bir adamla tartışmaya girişmek kâbil olmazdı dediği Ali Emîrî'ye bir cevap yazmamıştır (İnal, 1999: 460). İbnülemin, cevap vermeyişinin bir başka sebebini *Son Asır Türk Şairleri*'nin *Kendime Dair* başlıklı bölümünde açıklamıştır. Buna göre çeşitli kanallardan kendisine saldıran Ali Emîrî'ye cevaben bir yazı yazdığını, ancak yazı basılmak üzere iken Sadrazam Said Halim Paşa'nın “bu adama cevap yazmayınız” şeklindeki ihtarı üzerine yazıyı neşretmediğini ifade etmiştir. İbnülemin açıklamasının devamında, Ali Emîrî'nin bu kadarla da kalmayıp maarif bütçesinden verilen paranın da yanlış kullanıldığına dair kendisini suçladığını söylemiştir. Ancak İbnülemin her ne bastırılmışsa kendi parasıyla bastırıldığını ifade etmiştir. Aradan zaman geçtikten sonra da Ali Emîrî'nin ‘münasebetsizliklerinden’ dolayı özür dilemek adına yaptıklarını, İbnülemin “*şahsıma ve naçiz eserlerime dair her yerde –mübalega âmiz- medayihde bulundu, ne diyeyim*” şeklinde aktarmıştır (İnal, 2013: 2651). Bunun yanında İbnülemin, husumeti olduğu kişilerden bahsederken, ölmüşlerse merhum değil, müteveffâ diye bahsederdi.⁶ Ali Emîrî ve Adanalı Hayret müteveffâ diye bahsedilen kişilerdendi (Okay, 2017: 232).

İbnülemin ve Ali Emîrî arasındaki husumetin nedeni hakkında çeşitli yorumlar vardır. Mahir İz bu tartışmanın “hasbelmeslek birbirini çekememekten” kaynaklandığını ifade etmektedir (2013: 223). İbnülemin ile yakın dostlukları bilinen Hüseyin Vassaf ise *Kemâl'ül-Kemâl* adlı eserinde İbnülemin ve Ali Emîrî husumetinin nedeni hakkında sözler söylemiştir. Ona göre İbnülemin'in çeşitli vesilelerle iyiliğini görmüş, kemâlini kabul etmiş olan Ali Emîrî, zamanla kibrinden ve kabalığından İbnülemin'e soğuk tavır sergilemeye başlamıştır. O sıralarda Mısır'da görev yapan ve izinli olarak İstanbul'a gelen Şerif Osman Paşazâde Vezir Rauf Paşa, İbnülemin'in Yakacık'taki sayfiyesine gitmek için izin istemiş, İbnülemin de izin vermiştir. Bunu duyan Ali Emîrî Bâbiâli'ye gelerek İbnülemin ile görüşmek istemiş, ancak görüşmeyince kış günü gelip bulamadığına dair sitemkâr bir beyit yazıp masaya bırakmıştır. İbnülemin de latîfâne bir cevap yazmıştır. Ali Emîrî bunun üzerine, İbnülemin Yakacık'a Rauf Paşa'yı götürdüyse bizi de götürsün demiş, ancak İbnülemin, “*Rauf Paşa'yı ben götürmedim, kendi gitti. Sizin müteallikat da kendi kendilerine giderlerse memnun olurum. Zira meşgalem, onları götürmeğe müsait değildir*” demiştir. Hüseyin Vassaf'ın basit bahanelerle gücenmek, istediği zaman selam vermeyip, istediği zaman *rû-gerdân* olan biri olarak anlattığı Ali Emîrî, Fâik

⁵ İbnülemin tarafından hazırlanan Hersekli Arif Hikmet Divanı ve Mukaddimesi'nden sonra da Ali Emîrî çevresi tarafından İbnülemin'e çeşitli tenkitler yönelmiştir (Akün, 2000: 259)

⁶ İki kelime de ölen, ölmüş (kimse), ölü anlamına gelmektedir. Ancak aralarında kelimelerin kökü itibarıyla anlam farkı vardır. Merhum, Allah'ın rahmetine kavuşmuş, Allah'ın rahmetiyle müjdelenmiş (Ayverdi, 2011: 801); müteveffâ, rûhu kabzedilmiş, vefat etmiş olan anlamlarına gelmektedir (Ayverdi, 2011: 902).

Reşad'ın İbnülemin'den bir kitap istediğine, ancak İbnülemin'in vermediğine dair bir hikâye yaymıştır. İbnülemin cevaben, Fâik Reşad'a hangi kitabı istediye esirgemediğini, hatta Fâik Reşad'ın kendisine bir teşekkürname bile verdiğini söyler. Ali Emîrî, İbnülemin'in yalan söylediğini, öyle bir belge varsa kendini insanlıktan ihraç edeceğini iddia eder. Bunun üzerine İbnülemin 'seninle muhâtaba edilmez' diyerek konuyu kapatır. Aradan zaman geçer ve İbnülemin, Yahyâ Efendi Dîvânı hakkındaki çalışmasını yayımlar. Ali Emîrî arkadaşları ile sokaklarda tesadüf ettikleri kişilere İbnülemin'in eserinin eksik ve kusurlu olduğuna dair beyanatta bulunur (Vassaf, 2012: 116-120). Hüseyin Vassaf'ın uzun uzun anlattığı tartışmanın sebebinin kişisel bir mesele olduğu görülmektedir. Tartışmanın detaylarını ise ilerleyen sayfalarda ayrıntısı ile anlatmaya devam etmiştir.

Devrin iki büyük siması arasındaki söz konusu tartışmanın etkileri Ali Emîrî'nin 1924 senesindeki ölümünden sonra da devam etmiştir. *Son Asır Türk Şairleri*'ndeki maddenin Ali Emîrî'nin ölümünden sonra yazıldığı bilinmektedir. Bu maddede İbnülemin'in Ali Emîrî'ye söylediği sözler, tartışmanın İbnülemin nezdinde hâlâ sıcak olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Süleyman Nazif tarafından İbnülemin'e gönderilen bir mektuptan, aralarındaki bunca husumete rağmen Ali Emîrî'nin yatağında can çekişirken, bilhassa İbnülemin'i görmek istediği öğrenilmektedir. Zira ikisinin de aynı irfan mesleğinin yolcuları ve aynı âşığın maşukları olduğunu söyleyen Süleyman Nazif, mektubunu "O, sizi severek ölmüştü. Siz de onu severek yaşayınız" diye bitirmektedir (Özdemir, 2019).

İbnülemin ve Ali Emîrî arasında husumetin ayrıntıları bulunacak yeni belgelerle farklı boyutlar kazanabilir. Ancak çalışmanın kapsamında dikkat çeken nokta şudur ki; İbnülemin ve Ali Emîrî arasındaki husumet bir kutuplaşmaya sebep olmuş, İbnülemin'i destekleyenler, onun konak sohbetlerine devam edip, eserlerinde onu savunmuşlardır. Aynı şekilde Ali Emîrî'yi destekleyenler de çıkardığı çeşitli dergilerde Ali Emîrî'nin çevresine toplanmışlardır. Ayrıca Muhtar Tevfikoğlu'nun *Ali Emîrî Efendi* adlı eserinden edinilen bilgiye göre Divanyolu'ndaki Diyarbakır Kıraathanesi Ali Emîrî'nin sohbet arkadaşlarına âdeta ders verdiği bir okul gibidir (1989: 18). Bu durum, söz konusu iki güçlü figürün çevrelerinde birer edebî muhit oluşturduklarını göstermektedir.

3. Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Ali Emîrî'nin Gazete ve Dergileri

Ali Emîrî, çıkardığı çeşitli dergilerle çevresine hatırı sayılır miktarda ismi toplamayı başarmıştır. Özellikle *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* adıyla 31 sayı çıkarılan, ardından iki senelik aradan sonra *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* adıyla tekrar yayım hayatına dönen ve 5 sayı olarak yayımlanan dergide toplanan isimler, genellikle klasik Türk edebiyatı geleneğini devam ettiren kişilerdir. Ömer Seyfettin'in deyimiyle Ali Emîrî tahmişçilerden biridir (Polat, 2018: 620-621) ve yine Ömer Seyfettin'in ölmüş olarak vasıflandırdığı divan şiirini yaşatmaya çalışanlar arasında Ali Emîrî de vardır (Polat, 2018: 587/628/735/755).

Özellikle *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda yer alan hayat ve edebiyat hakkındaki tartışmalar, şairlerin şiirlerini birbirleriyle yarıştırmaları, birbirlerine yaptıkları nazîreler, zaman zaman birbirlerini kıyasıya eleştirmeleri şiir meclislerinin somutlaşmış hâli gibi düşünülebilir (Tanç, 2017: 70). Ayrıca dergide devrin genç isimleri desteklenmiş, dergi adeta bir nazîre mecmuası niteliği kazanmıştır (Polat, 2007: 482). Bu isimlerden biri Kürkçüzâde ailesine mensup Osman Remzi'dir. Ali Emîrî ve Osman Remzi arasındaki mektuplaşmalar ve birbirlerinin şiirlerine yaptıkları nazîrelerle (Tanç, 2017) Ali Emîrî-Osman Remzi ilişkisi dikkate değer bir usta-çırak ilişkisidir. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda 112 (Erdoğan Çeltik, 2013: 242), *Âmid-i Sevdâ*'da 42 (Oktay, 2018b: 167) nazîreye yer verilmiştir.

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nın neşredilme amacı, kaybolmaya yüz tutmuş eserleri gelecek nesillere aktarabilmektir (Erdoğan Çeltik, 2013: 240). *Âmid-i Sevdâ*'nın neşredilmesindeki amaç, "meşâhir-i fuzalânın namlarını ihyâ eylemek"tir (Erdoğan Çeltik, 2014: 99). Ayrıca Ali Emîrî, aleyhinde yazılan yazılara da cevap vermek adına dergiyi çıkardığını söylemiştir (Erdoğan Çeltik, 2013: 241). Bu kapsamda Ali Emîrî, çeşitli vesilelerle karşı karşıya geldiği Köprülü'ye en ağır eleştirilerini *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda yayımlamıştır. Bunun yanında zaman zaman İbnülemin ile olan tartışmalarına da cevap mahiyetindeki yazılar kaleme almıştır. İbnülemin'in farklı gazetelerde kaleme aldığı yazılar, Ali Emîrî tarafından kendi mecmuasında da tekrar yayımlanmıştır.

İbnülemin ve Ali Emîrî gibi aynı amaçlar doğrultusunda hareket eden, devirlerinin iki güçlü figürü, çeşitli sebeplerle zaman zaman karşı karşıya gelmişlerdir. Bu tartışmalar hem İbnülemin ve Ali Emîrî gibi iki güçlü figürün tartışması şeklinde edebiyat tarihlerine girebilmiş, hem de aralarındaki kıyasıya çekişme, çevrelerinde teşekkül etmiş olan edebî muhitleri oldukça yoğun bir şekilde beslemiştir.

4. *Âmid-i Sevdâ* Gazetesi'nde Yer Alan Nazîrelerin İncelenmesi

Âmid-i Sevdâ 1909 yılında toplam 6 sayı olarak yayımlanmıştır. İlk sayısı 7 Şubat 1324 (20 Şubat 1909), son sayısı ise 7 Mayıs 1325 (20 Mayıs 1909) tarihlidir. *Âmid-i Sevdâ*'da toplam 55 şiir yayımlanmıştır, bunların 42 tanesi yukarıda da ifade edildiği gibi nazîredir (Erdoğan Çeltik, 2014, 99).

Adnan Oktay'ın *Âmid-i Sevdâ*'nın bütün şiirlerini tematik bir incelemeye tâbi tuttuğu çalışmasına göre, derginin 1. sayısında Adıyamanlı Rif'at Baba'nın "istiğnâ" redifli gazeline Muhammed Şa'bân Kâmî-i Âmidî, Hayâlî-i Âmidî, Fethî-i Âmidî, Abdî-i Âmidî, Vâsıf-ı Âmidî, Avnî-i Âmidî, Fethullâh Feyzî-i Âmidî, Sıdkî-i Âmidî, Sabrî-i Âmidî ve Ali Emîrî (3) yazmış oldukları nazîrelere yer verilmiştir.

Derginin 2. sayısında Fatih Sultan Mehmed'in "benim" redifli gazeline, Süleyman Nazîf-i Âmidî, Muhammed Besîm, Bergamalı Cevdet, Ahkarü'l-Mekkî, Âmidî-zâde İbrâhîm Edhem, Mu'allîm A. İhyâ'ü'd-dîn, Nâhîd, Şükrî-i Âmidî ve Ali Emîrî'nin yazdıkları nazîrelere yer verilmiştir.

Derginin 3. sayısında Tâhir Selâm Bey'in "olmuşsun" redifli gazeline İbnü'l-emîn Mahmûd Kemâl, Ahkarü'l-Mekkî, Ö. İhyâ'ü'd-dîn, Halil Edîb, Muhammed Besîm, Bergamalı Cevdet, Mu'allim Cevdet, Hüsni, Zihnî-i Âmidî, Fâ'ik Reşâd (2), Üsküdârlı Tal'ât, Yenişehir Fenârı Hüseyin Hâşim, Yahyâ Hâkî, Şükrî-i Âmidî ve Ali Emîrî (2)'nin söylediği nazîreler yer almaktadır.

Derginin 4. sayısında Kânûnî Sultan Süleyman ve Cevdet'in tahmislerine yer verilmiştir. Bunun yanında Florineli Nâzım'ın "namına" redifli gazele yazdığı nazîre, Midhat Cemâl, Hâkî, Zihnî-i Âmidî ve Yahyâ'nın "benim" redifli bir yazmış oldukları nazîreler mevcuttur. Söz konusu nazîrelerin zemin şiirlerine mecmuada yer verilmiştir.

Derginin 5. sayısında nazîre olarak yazılmış şiirlere rastlanmamıştır.

Derginin 6. ve son sayısında Yavuz Sultan Selim ile Hatâyî mahlaslı Şah İsmail arasında geçen şiirlere yer verilmiştir (2018c).

Derginin 3. sayısındaki söz konusu gazeliyle Tâhir Selâm, XV. yüzyıl şairlerinden Necâtî ile başlayan nazîre zincirine eklenmiştir. Edirneli Nazmî'nin *Mecmau'n-Nezâir* adlı eserinde "olmuşsun" redifli 6 gazele yer verilmiştir. Bunlardan ilki zemin şiir olduğu düşünülen Necâtî'ye aittir. Ardından bunu Revânî, Muhibbî, Gedâyî ve Edirneli Nazmî'nin 2 gazeli takip etmiştir (Köksal, 2012: 2100-2102).⁷ Edirneli Nazmî'den sonra söz konusu redifin kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir. Eldeki verilere göre redif uzun bir aradan sonra Tâhir Selâm ile yeniden hayat bulmuştur.⁸ Yukarıda da anlatıldığı üzere Tâhir Selâm'ın iki beytinden hareketle yazılan nazîreler *Gülzâr-ı Nezâir* adlı eserde bir araya getirilmiştir. *Âmid-i Sevdâ*'da ise *Gülzâr-ı Nezâir*'de yer almayan 4 gazele daha yer verilmiştir.

Ali Emîrî, söz konusu gazelleri *Âmid-i Sevdâ*'da yayımlarken yeni şiirler eklemesinin yanında bazı değişikliklere gitmiştir. Öncelikle *Gülzâr-ı Nezâir*'de kısaca değinilen Tâhir Selâm Bey'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir. Burada yer alan bilgiler bir tezkire maddesi olabilecek niteliktedir. Bunun yanında *Gülzâr-ı Nezâir*'de Tâhir Selâm'a ait gazelin 2 beyiti yer alırken *Âmid-i Sevdâ*'da tamamına yer verilmiştir. İbnülemin'e ait 11 beyitlik nazîre 10 beyite indirilmiştir. Ayrıca bazı

⁷ Söz konusu nazireler Kamil Ali Gıynaş tarafından hazırlanan Pervane Bey mecmuasında da yer almaktadır.

⁸ XVIII. yüzyıl klâsik Türk edebiyatı şairlerinden Endurunlu Fazıl (1759-1810) benzer ifadelerle bir şarkı kaleme almıştır. Seyit Kemal Karaalioğlu'nun *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin 2. cildinde yer alan şarkı şöyledir:

Sen melek tal'at imişsin a güzel

Şimdi bildim ki ne afetsin sen

Ehl-i aşka ne belâsın kâfir

Şimdi bildim ki ne afetsin sen (Karaalioğlu, 1978: 112).

M. Fuad Köprülü *Divan Edebiyatı Antolojisi* adlı eserinde söz konusu şarkının tamamına yer vermiştir (2006: 422).

kelime değişikliklerine ve mısralar arasında yer değişikliğine de gidilmiştir.⁹ *Gülzâr-ı Nezâir*'de Hâşim mahlasını kullanan Hâşim el-Mekkî *Âmid-i Sevdâ*'da Ahkâr mahlası ile yer almaktadır. Muallim Cûdî'ye ait gazelin beyitlerinin yerleri değiştirilmiştir.¹⁰ Hoca Hüsni'ye ait gazelde geçen *kâğız* kelimesinin yerini *tâ'at* kelimesi almıştır. Fa'ik Reşâd'a ait gazelde *Gülzâr-ı Nezâir*'de yer almayan 'biz' kelimesine *Âmid-i Sevdâ*'da yer verilmiştir. Hüseyin Hâşim'e ait gazelde geçen "*Hüsni ü ândan 'ibâret olmuşsun*" mısraı *Âmid-i Sevdâ*'da "*Âh âh ne âfet olmuşsun*" mısraı ile değiştirilmiştir.

Ali Emîrî'nin söz konusu gazeller üzerinde yaptığı değişikliklerin kendi tasarrufu mu yoksa şairlerin tasarrufu mu olduğu bilinmemektedir. Söz konusu gazeller *Gülzâr-ı Nezâir*'e kaydedildikten sonra şairlerin yaptığı kendi değişiklikleri olabilir. Bunun yanında Ali Emîrî kendi şiirleri üzerinde de değişiklik yapmış, 4 olan gazel sayısını 2'ye indirmiştir. Bu noktada bazı beyitleri tamamen çıkarırken bazılarını diğer gazellerin içine eklemiştir. Ayrıca Ali Emîrî *Gülzâr-ı Nezâir*'de yer alan Florineli Nâzım, Ferik Mustafâ Hilmî Paşa, Kemâleddîn Efendi, Selâhaddîn Efendi, Câfer Efendi ve Mahmûd Fazlî adlı şairlerin şiirlerine yer vermemiştir. Muallim Cûdî'nin iki olan gazel sayısı bire düşürülmüştür. Bu isimlerin yerine İhyâüddîn, Zihnî-i Âmidî, Yahyâ Hâkî, Şükrî-i Âmidî gibi isimlerin nazîrelerine yer verilmiştir. Buna göre *Gülzâr-ı Nezâir*'de yer alan 22 nazîre, *Âmid-i Sevdâ*'da 17 nazîreye düşmüştür.

Bu bağlamda Tâhir Selâm'dan önce söylenmiş 6 "olmuşsun" redifli gazel ile *Gülzâr-ı Nezâir* adlı eserde yer almayan 4 adet "olmuşsun" redifli gazel tematik incelemeye tabi tutulacaktır. Necâtî, Revânî, Muhibbî, Gedâyî ve Edirneli Nazmî'nin gazelleri Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir* adlı eserinden (Köksal, 2012)¹¹, *Âmid-i Sevdâ*'daki 4 gazel ise Hakkı Tarık Us arşivinde yer alan gazeteden günümüz harflerine aktarılacak, Adnan Oktay'ın *Gazelden Gazeteye Âmid-i Sevdâ (İnceleme-Metin)* adlı eserinde gazellerin geçtiği sayfa numaraları belirtilecektir (2018a). Çalışma aynı zamanda Nagihan Gür tarafından yayımlanmış olan *Gülzâr-ı Nezâir*'i tamamlayıcı nitelikte olacaktır.

5. Gazellerin Tematik Açından İncelenmesi

"Olmuşsun" redifli gazeli kaleme aldığı bilinen ilk isim Necâtî'dir. XV. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Necâtî'ye ait gazel 5 beyittir. Necâtî dostum diye hitap ettiği, uzun süredir görmediği sevgilinin uzun boyuna, zalimliğine ve güzelliğine

⁹ *Âmid-i Sevdâ*'da yer alan İbnülemin'e ait nazîrenin ikinci beytindeki *kıyâmet* kelimesi *Gülzâr-ı Nezâir*'de sabâhat şeklinde geçmektedir. Ali Emîrî, gazelde düzelttiği diğer iki kelimenin aksine *kıyâmet* kelimesinin *sabâhat* kelimesi ile değiştirilmesi gerektiğini bir sonraki sayıda ifade etmiştir.

¹⁰ Beyitlerin yerlerinde yapılan değişiklik Ali Emîrî tarafından derginin 4. sayısında düzeltilmiştir.

¹¹ Söz konusu gazeller bazı değişikliklerle Pervâne Bey mecmûasında da yer almıştır. Edirneli Nazmî, mecmûasında kendisine ait iki nazîreye yer vererek 6 gazeli kaydederken, Pervâne Bey, Edirneli Nazmî'nin tek gazelini kaydetmiş ve 5 nazîreye yer vermiştir. Bunun için bkz. Kamil Ali Gıynaş, Pervâne Bey Mecmuası, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s. 1991-1993.

değirmiştir. Son beyitte kendisine seslenen şair selâmet ehli iken melâmet ehline dönüştüğünü dile getirmiştir.

Necâtî'nin zemin şiirine söylediği kaydedilen ilk nazîre Revânî'ye aittir. Revânî kendisinden önce söylenen gazelin son beytine benzer şekilde başlamış ve ehli-i selâmet iken aşk yüzünden melâmet olmuş gönlüne seslenmiştir. Ardından sevgilinin özelliklerine değinilmiştir. 4. beyitte tekrar gönlüne seslenen şair, son beyitte kendisine hitap ederek gazeli tamamlamıştır.

Bir diğer nazîre Muhibbî mahlaslı Kanuni Sultan Süleyman'a aittir. Gazelde sevgilinin özelliklerinden ve zalimliğinden bahsedilmiştir. Ayrıca klasik Türk şiirinin önemli tiplerinden zâhide gönderme yapılmıştır. Diğer gazelerde olduğu gibi Muhibbî'ye ait bu nazîre de aşk şarabı içildiğinden beri melâmet bulunduğu söylenerek tamamlanmıştır.

Gedâyî ise nazîresinde sevgiliye hitapla başlamıştır. Yine sevgiliye ait benzer unsurlara yer verilmiş ve bir bakışla gönül şehrini aldığı söylenmiştir. 4. beyitte ise gönlüne seslenen şair son beyitte aşk elinden melâmet oluşunun övünülmesi gereken bir durum olduğunu söyleyerek gazeli tamamlamıştır.

Edirneli Nazmî'ye ait iki nazîreden ilki şairin gönlüne seslenişi ile başlamıştır. Kendinden önceki şiirlere de atıfta bulunarak dünyanın itibarına doyarak onlara benzediği söylenebilir. Ardından yine sevgilinin gönül alıcılığına, ölmüş canları kavuşmasıyla dirilttiğine değinilmiştir. Son beyitte kendisine seslenen şair Aşk yoluna düşerek saadet ehli olduğunu söylemiştir.

İkinci nazîrede ise şair, ilk üç beyitte sevgiliye seslenerek ona ait unsurları sıralamıştır. 4. beyitte ise klasik Türk edebiyatının bir diğer tipi olan rakibe seslenmiştir. Son beyitte yine kendine seslenerek sevgiliye sarılarak ruhunu şad ettiğini ifade etmiştir.

Âmid-i Sevdâ'da yer alan söz konusu 4 nazîrede sevgilinin etkileyici yönlerine, âşığın onun karşısındaki çaresizliğine değinilmiştir (Oktay, 2018c: 305-307). Söz konusu nazîrelerde melâmiliği öykünme havası sezilmemektedir. Bunun yanında *Âmid-i Sevdâ*'da yayımlanan nazîrelerin estetik açıdan çok yüksek şiirler olmadığı söylenebilir. Necâtî ile başlayıp Edirneli Nazmî'ye kadar söylenen nazîrelerde göze çarpan ve kelime olarak da kullanılan melâmiliğe öykünme durumu, Tâhir Selâm'a ait gazelde yer almamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Tâhir Selâm'ın kendisinden önceki nazîre zincirine eklemlenirken yaptığı değişiklik ile kendisinden sonra yazılacak nazîreleri şekillendirdiği söylenebilir.

Sonuç

Ali Emîrî'nin özel çabasıyla hazırlanan *Âmid-i Sevdâ* gazetesi, Diyarbakırlı şair ve yazarlar hakkında bilgi verip şehrin kültürünü yaşatmayı amaçlamasının yanında özellikle gençleri eski tarzda şiirler yazmaya teşvik etmektedir. Bunun için de seçilen herhangi bir şiire nazîreler kaleme aldırılmış ve bunları gazetesinde yayımlamıştır. Bu

yönüyle çevresinde bir edebî muhit oluşturan Ali Emîrî, özellikle ilk dört sayısında yoğun olarak yer verdiği nazîrelerle *Âmid-i Sevdâ*'yı kısmen bir nazîre mecmuası hâline getirmeyi başarmıştır.

Âmid-i Sevdâ'nın üçüncü sayısında Tâhir Selâm'a ait "olmuşsun" redifli gazele söylenen nazîreler, daha önce bazı farklarla İbnülemin Mahmud Kemal İnal tarafından *Gülzâr-ı Nezâir* adı altında toplanmıştır. Ali Emîrî'nin bu sayıda, *Gülzâr-ı Nezâir* adlı eserdeki şiirleri de yayımlayıp İbnülemin'den söz etmemesi, İbnülemin tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepki, çeşitli konularda süregelen Ali Emîrî-İbnülemin tartışmasına yeni boyutlar kazandırmıştır.

"Olmuşsun" redifli gazeller Tâhir Selâm'dan önce tespit edilebilen 5 şair tarafından (6 nazîre) kaleme alınmıştır. Bu yönüyle Tâhir Selâm, kendisinden önce Necâtî ile başlayan bir nazîre zincirine eklenmiştir. Tâhir Selâm'ı ise *Gülzâr-ı Nezâir* adlı eserde yer alan 22 nazîre ve *Gülzâr-ı Nezâir*'de yer almayan *Âmid-i Sevdâ* adlı gazetede yer alan 4 nazîre takip etmiştir. Bu açıdan bakıldığında XV. yüzyılda Necâtî ile başlayıp XX. yüzyılda yazıldığı birlikte bilinen gazellerin de eklenmesiyle 32 gazellik bir nazîre zinciri ortaya çıkmaktadır. Necâtî ile başlayıp *Âmid-i Sevdâ*'daki şiirler ile son bulan bu zincirde tematik meydana gelen değişiklikler ortaya konulmuştur. Bulunabilecek yeni nazîrelerle bu sayı artırılabilir.

Kaynakça

- Aksoyak, İ. H. (2017), *Müşterek Şiirler Divanı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Akün, Ö. F. (2000), "İbnülemin Mahmud Kemal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, s.249-262.
- Âmid-i Sevdâ gazetesi, Hakkı Tarık Us Arşivi <http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/data/HTU0102/index.djvu>, (Erişim Tarihi, 10.09.2019).
- Anar, T. (2012). *Mekândan Taşan Edebiyat*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı, İstanbul.
- Erdoğan Çeltik, S. (2013), "Ali Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuası", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 8/1, Winter, s.237-247.
- _____. (2014), "Ali Emîrî Efendi'nin Âmid-i Sevdâ Mecmuası", *Ali Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, s.97-110.
- Gıynaş, K. A., *Pervâne Bey Mecmuası*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 10.01.2020).
- Gür, N. (2018), "Son Dönem Osmanlı Edebiyatının Nazire Derleyicisi: İbnülemin Kemal İnat ve Gülzâr-ı Nezâir Adlı Mecmuası", *Bilig*, Sayı:84, s.123-157.

- Gürlek, D. (2017), İbnülemin Mahmud Kemal İnal –Cumhûriyet Devrinde Bir Osmanlı Efendisi-, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, Gülzâr-ı Nezâir, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitaplığı, nr. 3453.
- _____. (1982), Son Sadrazamlar IV, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- _____. (1999), Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü’ş-Şuarâ), C.I, haz. Müjgân Cunbur, AKM Yayınları, Ankara.
- _____. (2002), Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü’ş-Şuarâ), C.IV, haz. İbrahim Baştuğ, AKM Yayınları, Ankara.
- _____. (2013), Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü’ş-Şuarâ), C.V, haz. Ayşegül Celepoğlu, AKM Yayınları, Ankara.
- İpekten, H. (1996). Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yayınları, İstanbul.
- İz, M. (2013), Yılların İzi, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Karaalioğlu, S. K. (1978), Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Köksal, M. F., Edirneli Nazmî Mecma’u’n-Nezâir (inceleme-Tenkitli metin), <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 10.01.2020).
- Köprülü, M. F. (2006), Divan Edebiyatı Antolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Okay, O. (2017), Silik Fotoğraflar –Portreler-, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Oktay, A. (2018a), Gazelden Gazeteye: Âmid-i Sevdâ (İnceleme-Metin), Sonçağ Yayınları, Ankara.
- _____. (2018b), “Âmid-i Sevdâ Gazetesindeki Eski Türk Edebiyatı İzleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 58, Ağustos, s.166-172
- _____. (2018c), “Âmid-i Sevdâ Gazetesindeki Şiirlerde Tematik Bir İnceleme”, Turkish Studies Language/Literature, Volume 13/12, Spring, s.289-326.
- Özdemir, Ş. (2019), “Süleyman Nazif’ten Ali Emirî Hakkında İbnülemin’e Bir Mektup”, Türk Edebiyatı (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi), Sayı: 543, Ocak, s.34-38.
- Özgül, K. (2012), XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Öztürkçü, İ. (2018), İbnülemin’in Rüyalari, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Polat, N. H., (2007), “Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 33, s.482-483.

- _____. (2018), Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Türk Dili Kurumu, Ankara.
- Tanç, N. (2017), “Klasik Osmanlı Şiirinin Son Temsilcilerinden Kürkçüzade Osman Remzi ve Ali Emîrî'ye Nazireleri”, *Söylem Filoloji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, s.68-85.
- Tevfikoğlu, M. (1989), Ali Emîrî Efendi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Vassaf, H. (2012), Bir Eski Zaman Efendisi İbnülemin Mahmut Kemâl (Kemâl'ül-Kemâl), haz. Fatih M. Şeker, İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Ek

Der-bahr-i Hafîf

Taktî'eş: Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Ez-ân-ı Necâtî

Dûstum serv-kâmet olmuşsın
Turduguñla kıyâmet olmuşsın
Gamze vü hatt u hâl ü zülf ü 'izâr
Bire zâlim ne âfet olmuşsın
Kanuma aş yirerdi gamzelerüñ
Hele ey dûst râhat olmuşsın
Leb-i la'l-i şeker-feşânuñla
Yine kân-ı melâhat olmuşsın
Ey Necâtî selâmet ehli idüñ
Ne 'acâyib melâmet olmuşsın¹²

Nazîre-i Revânî

Göñül ehl-i selâmet olmuşsın
Işk ile çün melâmet olmuşsın
Leblerüñ Kevser ü yüzüñ cennet
Be hey âfet kıyâmet olmuşsın

¹² M. Fatih Köksal, Edirneli Nazmî Mecma'u'n-Nezâir (İnceleme-Tenkitli Metin), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, e-kitap, 2012, s. 2100./ Kamil Ali Gıynaş, Pervâne Bey Mecmuası, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, e-kitap, 2017, s.1991-1992.

Halkı gamze ile hep helâk itdün
Allah Allah ne âfet olmuşsın
Dâyimâ sendedür müsâfir-i gam
Beñzer ey dil ‘imâret olmuşsın
Yârı kodum didün Revânî hele
Gerçek ise râhat olmuşsın¹³

Nazîre-i Muhibbî

Serverâ serv-kâmet olmuşsın
Togrusı bu kıyâmet olmuşsın
Gamzelerle cihâna fitne iken
İki zülf ile âfet olmuşsın
Tîg-ı hecr ile yine haste gönül
Şerha şerha cerâhat olmuşsın
İtme zâhid melâmet ehline ta'n
Saña yiter selâmet olmuşsın
İçeliden şarâb-ı ‘ışkı ezel
Ey Muhibbî melâmet olmuşsın¹⁴

Nazîre-i Gedâyî

Be güzel pür-melâhat olmuşsın
Allah Allah ne âfet olmuşsın
Mahşer-i hüsne cem’ idüp diller
Be hey âfet kıyâmet olmuşsın
Bir nazarda gönül vilâyetini
Alduñ ehl-i vilâyet olmuşsın
Bâde-i yâr ile huzûruñ var
Hayf ey dil ki râhat olmuşsın
Fahruñ artsun Gedâyî ‘âlemde

¹³ M. Fatih Köksal, a.g.e., s. 2100-2101. /Kamil Ali Gıynaş, a.g.e., s.1992.

¹⁴ M. Fatih Köksal, a.g.e., s. 2101./Kamil Ali Gıynaş, a.g.e., s.1992.

‘Işk elinden melâmet olmuşsin¹⁵

Li-mürettibihi (Edirneli Nazmî)

Gönlüm ehl-i ferâgat olmuşsin

Var huzûr it ki râhat olmuşsin

İ'tibâr-ı cihâna toymışsin

Beñzer ehl-i kanâ'at olmuşsin

Alduñ ey çeşm-i yâr gönlümüzi

Âh kim ‘ayn-ı âfet olmuşsin

Mürde-dil cân bulur visâlûñle

Hak budur kim kıyâmet olmuşsin

Nazmiyâ râh-ı ‘ıška düşmüşsin

Yüri ehl-i sa'âdet olmuşsin¹⁶

Li-mürettibihi (Edirneli Nazmî)

Mâh-ı burc-ı pür-melâhat olmuşsin

Ay efendi ne âfet olmuşsin

Kâmetüñ turduğıyla pür-fitne

Togrusı hoş-kıyâmet olmuşsin

Bâg-ı hüsn içre ey gül-i ra'nâ

Gonçe-leb serv-kâmet olmuşsin

Ey rakîb ol şeker-dehenden irak

Ne ‘aceb bî-halâvet olmuşsin

Nazmiyâ koçduñ ise dildârı

Şâd idüp rûhı râhat olmuşsin¹⁷

Nazîre

Arak-âlûd-ı haclet olmuşsuñ

Gonca-i pür-tarâvet olmuşsuñ

¹⁵M. Fatih Köksal, a.g.e., s. 2101-2102./ Kamil Ali Gıynaş, a.g.e., s.1992-1993.

¹⁶ M. Fatih Köksal, a.g.e., s. 2102./Kamil Ali Gıynaş, a.g.e., s.1993.

¹⁷ M. Fatih Köksal, a.g.e., s.2102.

Mest-i râh-ı sabûhsuñ güzelim
Rûh-ı cism-i sabâhat olmuşsuñ
Pâyıña düşmek isteyince niyâz
Hande-fermâ-yı ruhsat olmuşsuñ
Kâmetiñ doğru hatveler mevzûn
Gülben-i istikâmet olmuşsuñ
Bakamam ruyuña yanar nazarım
Âh bilseñ ne âfet olmuşsuñ
Beni ‘aşka esîr edip soñra
Düşmen-i ‘aşıkıyyet olmuşsuñ
Bilmiyorsuñ yazık ki kıymetimi
Çarh ile yek tabî’ at olmuşsuñ
Görmedeñ bâr-ı lutfuñu ne biter?
Tutalım serv kâmet olmuşsuñ
Gayra tâbiş-nümâ-yı mînûsuñ
Baña lakin kıyâmet olmuşsuñ
Hâ’iz-i şevk u neşvesiñ (İhyâ)
Mey gibi vakf-ı hürmet olmuşsuñ

Ö. İhyâü’ d-dîn¹⁸

İşve-bâzım ne âfet olmuşsuñ
Allah Allah kıyâmet olmuşsuñ
Penbe rûhlarla bezm-i ‘işrette
Câme-zîb-i letâfet olmuşsuñ
Bu tarâvet bu ân ile meleğim
Âb u tâb-ı melâhat olmuşsuñ
Vechiñe mün’atıf-ı dil-i ‘uşşâk

¹⁸Âmid-i Sevdâ gazetesini 3. Sayı s.44, Hakkı Tarık Us Arşivi
<http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/data/HTU0102/index.djvu>. / Adnan Oktay,
Gazelden Gazeteye Âmid-i Sevdâ İnceleme-Metin, Sonçağ Yayınları, Ankara 2018, s.194-195.

Mushaf-ı hüsne âyet olmuşsuñ
Keşf edersin cihâna râz-ı dili
Ayn-ı sâhib-kerâmet olmuşsuñ
(Zihnî)-i zâr u haste-i 'aşka
Rûh-bahş-ı 'inâyet olmuşsuñ

Zihnî-i Âmidî¹⁹

Nazîre

Nûr-ı Hallâka hey'et olmuşsuñ
Mihir-i nâz-ı muhabbet olmuşsuñ
Müte'ali, yetime, pür-tal'at
Bir tulû'-ı melâhat olmuşsuñ
Titriyor nâsiyeñde 'ulviyyet
Dil gibi nûr-ı kudret olmuşsuñ
Saçların baht-ı muzlim mi desem
Çünkü mestûr-ı zulmet olmuşsuñ
Ben mücessem bir âh u girye isem
Sende sûrî-i rikkat olmuşsuñ
Her ümidim seniñledir ey yâr
Baña mihrâb-ı hayret olmuşsuñ
Bir nigâhıñda biñ kıyâmet var
Sen kaderden de âfet olmuşsuñ
Hiç kusûruñ yok âh hayfâ ki
Zıll-ı fânî-i hilkat olmuşsuñ
Onu yârab niçin edip Hâkî
Kûyına gizli hasret olmuşsuñ

Yahyâ Hâkî²⁰

Nazîre

¹⁹ Âmid-i Sevdâ gazetesi, 3. sayı, s. 46. /Adnan Oktay, a.g.e., s.199.

²⁰ Âmid-i Sevdâ gazetesi, 3. sayı, s. 47-48. /Adnan Oktay, a.g.e., s.202-203.

Bülbüle meşk-i hayret olmuşsuñ
Bâğa zîb-i tardet olmuşsuñ
Vechiñe ay mı, gün mi söylesem âh
Ben de bilmem ne âfet olmuşsuñ
Çok zamandır ki görmedimdi seni
Âfitâb-ı melâhat olmuşsuñ
Gonca leblerle gül yanaklarla
Nev-nihâl-i zerâfet olmuşsuñ
Rukabâdan kalınca vâreste
Âşinâ-yı sadâkat olmuşsuñ
Çeşm-i dilberden añladım (Şükrî)
Hasta-i bî-ifâkat olmuşsuñ

Şükrî-i Âmidî²¹

²¹ Âmid-i Sevdâ gazetesini, 3. sayı, s. 48. /Adnan Oktay, a.g.e., s.203.